Ж.ДАВААДОРЖ- ДХИС-ИЙН УДИРДЛАГЫН АКАДЕМИЙН
8111-Р ДАМЖААНЫ СУРАЛЦАГЧ, ЦАГДААГИЙН АХМАД

ХЭРГИЙН ГАЗРЫН ҮЗЛЭГИЙН УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД

Товч агуулга: Энэхүү илтгэлээр гэмт хэрэг илрүүлхэд хэргийн газрын үзлэгийн удирдлага зохион байгуулалтын онол арга зүйн үндэсийг тодорхойлж хэргийн газрын үзлэгийн өнөөгийн байдалд тулгамдсан асуудлыг судлан шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлхыг зорилоо

Түлхүүр үгс: *хэргийн газрын үзлэг, удирдлага, зохион байгуулалт, хамтын ажиллагаа, тулгамдсан асуудал*

Key words: *crime scene, management, cooperation, pressing issues.*

ОРШИЛ

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд хэргийн газарт үзлэг хийх тухай ойлголт, хэргийн газрын үзлэгт шүүхийн шинжилгээний байгууллагын шинжээч, мэргэжилтний оролцоо, тэдгээрийн эрх, үүрэг, удирдлага зохион байгуулалтын өнөөгийн байдал, хэргийн газрын үзлэгт шүүх шинжилгээний багийг оролцуулах, эрх зүйн зохицуулалт, тулгамдаж буй асуудлыг менежментийн шинжлэх ухааны үүднээс судлах бөгөөд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох явдал юм. Ингэснээр хэргийн газрын үзлэг хийхийн ач холбогдол болон түүнд оролцогчдийн эрх, үүрэг тодорхой болох бөгөөд хэргийн газрын үзлэг хийх баг, бүрэлдэхүүний удирдлага, зохион байгуулалтын онолын ойлголт бий болж хэргийн газрын үзлэг хийхэд практик ач холбогдолтой.

Хэргийн газрын үзлэгийн тухай онолын ойлголтыг Криминалистикийн шинжлэх ухааны ном сурах бичигт тодорхой тусгасан байдаг. Жишээ нь Ж. Хурцгэрэл “Криминалистик 1, 2", Б. Жаргалсайхан “Учралын газрын үзлэг”, Б. Лхагвасүрэн “Мөр”, "Гэмт үйлдлийн мөр”, Т. Очирбат “Хэргийн газрын үзлэг”, Мөрдөн байцаах газраас орчуулсан “Хэргийн газрын үзлэгийн үндэс" орчуулгын бүтээл зэрэг ном сурах бичиг байна.

Хэргийн газрын үзлэг хийгдэж буй өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийх зорилгоор Нийслэлийн хамгийн их гэмт хэргийн дуудлага, мэдээлэл ихтэй /2018 оны 10 сарын байдлаар Улсын хэмжээнд 28599 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс Нийслэлд 18716 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь нийт гэмт хэргийн 65.4%-ийг, орон нутагг 9824 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь нийт гэмт хэргийн 34.4%-ийг, бусад газар буюж хилийн чандад 59 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь нийт гэмт хэргийн 0.2%-ийг эзлэж байна. Харин Нийслэлийн Сонгино хайрхан дүүрэгт 3255, Баянзүрх дүүрэгт 4956 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь Нийслэлийн хэмжээнд үйлдэгдсэн нийт гэмт хэргийн 43.87%-ийг эзэлж байна.[1]/

Нийслэл болон хөдөө орон нутгийн хэргийн газрын үзлэг хийх баг бүрэлдэхүүн, үзлэг хийгдэж буй байдалд ажиглалт, ярилцлагын аргаар мөрдөн байцаагч, шинжээч, мэргэжилтэн нараас судалгаа авч статистик тоо баримт, мэдээ онолын үзэл баримтлал, эрх зүйн актууд дээр дүн шинжилгээ хийв.

1- http$://www.police.gov.mn/media/Statistic_medee/2016 10 sar medee/2016.10 burtgegdsen gemt hereg.pdf

ХЭРГИЙН ГАЗРЫН ҮЗЛЭГ

Хэрэг учрал болсон газарт үзлэг хиих нь гэмт хэргиig түргэн шуурхаи ирүүлэх, гэмт үйлдлийн мөрийг илрүүлэх, бэхжүүлэх, түүнд криминалистик, хими, физик, биологи, шүүх эмнэлэг, шүүх нягтлан бодох бүртгэлийн шинжилгээ хийж гэмт этгээдийн үйлдлийг нотлон тогтооход ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Үзлэг гэдэг нь "1. Биеийн эрүүл мэндийг шинжлэх нь, 2. Үзэж шалгах нь, 3. Далд юмыг бэлгэдэх бэлгэдэл, мэргэ төлгө."[2] гэсэн утгуудыг илэрхийлэх ба үзлэг хэмээх үгийн нийтлэг шинж нь аливаа зүйлсийг үзэж шалгах, шинжлэн судлах гэсэн агуулгыг илэрхийлж байна.

Хууль зүйн шинжлэх ухаан болон шинжлэн магадлахуйн ухаанд үзлэг, түүний төрөл, ойлголтыг ерөнхийлөн судлаж тодорхойлсон байдаг. Заримаас дурдвал "Үзлэгийг гэмт хэргийн ул мөр илрүүлэх, гэмт хэрэг гарсан байдал ба гэмт хэрэгт ач холбогдол бүхий бусад байдлуудыг тодруулах зорилгоор гэмт хэрэг гарсан газарт, эд зүйл, баримт бичигт үзлэг хийнэ."[3] Мөн Мөрдөн байцаалтын үзлэг ч гэж нэрлэдэг. "Мөрдөн байцаалтын үзлэг гэдэг нь гэмт хэргийн ул мөр, эд мөрийн бусад баримтыг олох, гэмт хэрэг гарсан байдал, гэмт хэрэгт ач холбогдол бүхий бусад байдлуудыг тодруулах зорилгоор мөрдөн байцаагчаас явуулж буй ажиллагаа юм."[4] Доктор Ж. Хурцгэрэл "Үзлэг нь эрүүгийн хэрэгт ач холбогдолтой төрөл бүрийн материаллаг объект, түүн дээрх мөр, түүний шинж тэмдэг, шинж, байдал, өөр хоорондын байрлалыг шууд илрүүлэх, бэхжүүлэх, шинжлэх ажиллагаа юм."[5] гэж үзлэг, түүний зорилго, агуулга, мөн чанарыг тодорхойлжээ.

Дээрх судлаачдын тодорхойлолтыг авч үзвэл дараах нийтлэг шинж байдал илэрч байна. Үүнд:

1. Аливаа зүйлийн шинж байдлыг тогтоох,
2. Ямарваа нэгэн эд зүйл, газар, оронд үзлэгийг хийх,
3. Мөр илрүүлж, бэхжүүлэх,
4. Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, илрүүлж бэхжүүлсэн мөрийг шинжлэх ажиллагаа гэсэн ерөнхий нийтлэг шинж тогтоогдож байна.

Хэргийн газар гэдэг нь бодит явдал эхэлсэн, өрнөсөн, төгссөн орон зай, түүнийг хүрээлэн буй орчныг хэлнэ.[6] Хэргийн газрын үзлэгийг хууль, эрх зүйн актад нарийн тусгаж тодорхойлсон тодорхойлолт байхгүй байна. Харин Криминалистикийн шинжлэх ухааны ном, сурах бичигт онолын хүрээнд судлаж тодорхойлсон нь бий.

Криминалист эрдэмтэн Ж. Хурцгэрэл: "Хэрэгт ач холбогдолтой бодит баримт цуглуулж, нэптэсэн дүгнэлт хийх зорилгоор, учрал болсон материаллаг байдал, үйл явдлын механизм, гэмт хэрэг, гэмт хэрэгтний мөр, бусад объект илрүүлэх, шинжлэх, бэхжүүлэхэд чиглэсэн мөрдөн байцаах хойшлуулашгүй ажиллагааг учрал болсон газар хийх үзлэг гэнэ."[7] гэж, хууль зүйн доктор Т.Оюунчимэг: "Хэргийн газрын үзлэг хийх нь шалгаж буй үйл явдалд гэмт хэргийн шинж тэмдэг байгаа эсэх, байгаа нь нотлогдвол зохих байдлууд гэмт этгээдийн тухай тодорхой

2. http;//Mongoltoli.mn
3. Б.Бат-Эрдэнэ. Монгол улсын эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй /альбом схем/. УБ хот. 2009 он. 93 дах тал
4. Б.Баяр, Г.Ганбаатар, Б.Жаргалсайхан, Б.Лхагвасүрэн, Д.Мөрөн, Т.Очирбат, Т.Оюунчимэг, Ж.Өнгөтхүү, Л.Цогтбаяр, М.Чинбат. Гэмт хэрэг илрүүлэхүй, УБ хот, 2015 он. 256 дах тал
5. Ж. Хурцгэрэл. Криминалистик-2. УБ хот. 2004 он. 116 дахь тал
6. Б. Лхагвасүрэн. Мөр. УБ хот. 2011 он. 46 дах тал
7. Ж. Хурцгэрэл. Криминалистик-2. УБ хот. 2004 он. 116 дах тал

төсөөлөл авах зорилгоор мөрдөн байцаагчаас хийдэг ажиллагааг хэлнэ.”[8] гэж, хууль зүйн доктор Б. Жаргалсайхан: “Учралын газрын үзлэг бол Монгол улсын ЭБШХ-д заасан, мөрдөн байцаалтын хойшлуулашгүй ажиллагаа бөгөөд зорилго нь: болж өнгөрсөн явдал, гэмт этгээд, гэмт үйлдлийн сэдэлт болон гэмт хэрэгт мөрдөн байцаалт явуулж тогтоовол зохих бусад зүйлийг тодруулахаар, учрал болсон газарт буй материаллаг объектуудын байгаа төлөв, мөн чанарыг биечлэн мэдэрч, онцлог шинжийг илрүүлэх, бэхжүүлэх, шинжлэн судлаж ашиглахад оршино.”[9] гэж, хууль зүйн ухааны доктор Б. Лхагвасүрэн: “Хэргийн газрын үзлэг гэдэг нь хэрэг болсон орон зай, орчиноос гэмт үйлдлийн мөр цуглуулах, гэмт үйл, гэмт этгээдийг оношлох зорилгоор хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу мөрдөгчийн хийж буй криминалистик ажиллагаа мөн"[10] гэж хэргийн газрын үзлэг, зорилгыг тодорхойлсон байна.

Дээрх тодорхойлолтуудаас хэргийн газрын үзлэгийн мөн чанар, агуулга, зорилго тодорхой харагдах буй за.

Хэргийн газарт үзлэг хийх нь гэмт хэргийн улмаас үүссэн гэмт үйлдлийн мөр[11] илрүүлэх, бэхжүүлэх, гэмт хэрэг гарсан байдал, хэрэгт ач холбогдол бүхий нөхцөл байдлыг тогтоох, гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдлыг сэргээн тогтооход чухал үүргийг гүйцэтгээд зогсохгүй хэргийн хувь заяаг шийдэх тохиолдол ч бий. Иймд хэргийн газрын үзлэгийн удирдлага, зохион байгуулалтын онолын ойлголтыг бий болгох, түүнд оролцогчдын эрх үүргийг тодорхой болгох, хэргийн газрын үзлэгт шүүх шинжилгээний баг оролцохын ач холбогдлыг тодорхойлох эрдэм шинжилгээний бүтээл, судалгааны ажил хийгдэх зайлшгүй шаардлага бий болж байна.

Хэргийн газарт үзлэг хийх нь нарийн тогтсон криминалистикийн техник, тактикийн хосолсон дэс дараалаар хийгдэх учиртай. Үүгээр хэргийн газрын үзлэгийн чанар тодорхойлогдоно.

Хэргийн газрын үзлэгээр хийгдэх ажиллагаа нь маш өргөн хүрээг хамрах учир хэргийн газарт үзлэг хийхэд тулгамдаж буй асуудлуудыг хөндөн авч үзье.

ХЭРГИЙН ГАЗАРТ ҮЗЛЭГ ХИЙХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТАД ХИЙСЭН СУДАЛГАА

Хэргийн газрын үзлэг хийхэд шаардлагатай холбогдох хууль, журамд заасан зүйл заалтуудад судалгаа хийв.

Хэргийн газарт үзлэг хийх, мөр илрүүлж, бэхжүүлэх, цуглуулах ажиллагааг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 23.3 дугаар зүйлийн 1-д заасан “Мөрдөгч гэмт хэрэг үйлдэгдсэн, үйлдэгдсэн байж болзошгүй гэх бодит үндэслэл байгаа бол хэргийн нотлох баримтыг олж тогтоох, хэрэгт ач холбогдол бүхий байдлыг тодруулах зорилгоор орон байр, бусад газар, нийтийн эзэмшил газрын тодорхой хэсгийг хэргийн газраар тогтоон үзлэг хийнэ” гэсэн үндэслэлээр хийдэг. Мөн зүйлийн 2-т зааснаар хэргийн газрын үзлэгийг “Үзлэгийг хэргийн газраар тогтоосон орон байр, бусад газраас гадна хэргийн газрын хамгаалалтын бүсэд байгаа хүн, эд зүйл, баримт бичиг, тээврийн хэрэгсэл, мал, амьтан, цогцос зэргийг хамруулан хийнэ.” хийж болно. Хэргийн газрын үзлэгийг хийхдээ мэргэжилтэнг оролцуулах талаар уг зүйлийн 5-д зааснаар “Мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад шаардлагатай гэж мөрдөгч үзвэл мэргэжилтнийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцуулж болно.” гэж мөн Шүүхийн шинжилгээний тухай хуулийн

8. Т. Оюунчимэг... нар. Криминалистик тактик. УБ хот. 2003 он. 32 дах тал
9. Б. Жаргалсайхан. Учралын газрын үзлэг. УБ хот. 2008 он. 8 дах тал
10. Б. Лхагвасүрэн. Мөр. УБ хот. 2011 он. УБ хот. 47 дах тал
11. Гэмт үйлдлийн улмаас бий болсон бүх өөрчлөлт, хөдөлгөөн

Тавдугаар бүлэг: Шүүхийн шинжилгээний байгууллага, түүний тогтолцоо, шинжилгээний байгууллагын ажилтны эрх зүйн байдал. 37 дугаар зүйлийн 37.1-д “Шүүхийн шинжилгээний байгууллага нь эрүү, иргэн захиргааны болон бусад хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад нотлох баримтыг илрүүлж, бэхжүүлж авах, ул мөр, эд мөрийн баримтад үзлэг, шинжилгээ хийж, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага мөн.” гэж тус тус заажээ. Ингэснээр хэргийн газрын үзлэг болон ямар нэгэн эд зүйлд үзлэг хийхэд мэргэжилтэн оролцуулах эрх зүйн үндэслэл бий болж байна. Гэхдээ гол удирдлага болгож буй Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Шүүхийн шинжилгээний тухай хуульд “мэргэжилтний хийж гүйцэтгэх ажлын чиглэл”-ийг бүрэн тодорхойлоогүй байгаа учир хэргийн газрын үзлэгт оролцох мэргэжилтний эрх, үүрэг хэт ерөнхий байна.

Дээрх хуулийн заалтыг үндэслэн Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга, Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн захирлын хамтарсан 73/102 дугаар тушаалаар батлагдсан “Хамтран ажиллах журам”, а/278, 385 дугаар тушаалаар батлагдсан Хэргийн газрын үзлэгт хамтран ажиллах журам, Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн захирлын а/474 дугаар тушаалаар батлагдсан “Онц хүнд гэмт хэргийн газрын үзлэг багаар ажиллах журам” зэрэг эрх зүйн актуудаар зохицуулагдаж байна.

Дээрх эрх зүйн актууд нь хэргийн газрыг үзлэгийг хэн, хэрхэн зохион байгуулж ямар ажиллагаа хийж гүйцэтгэхийг ерөнхийлөн зохицуулсан байдаг ба практикт хэргийн газрын үзлэг хийх явцад үүсдэг нарийн төвөгтэй үйл ажиллагаануудыг/гэмт хэргийн талаарх дуудлага, мэдээллийг шинжээч, мэргэжилтэнд дутуу мэдээллэх, цаг хугацааг хожимдуулж өгөх, хэргийн газрын үзлэгт очих, хэргийн газрын үзлэгийн хэмжилт, илрүүлж, бэхжүүлсэн мөрийг эрх бүхий албан тушаалтанд хүлээлгэн өгөх гэх мэт./ хийж гүйцэтгэх, зохион байгуулах, хамтын ажиллагаа, алба хаагчдын үүрэг, хариуцлагыг бүрэн дүүрэн зохицуулж чадахгүй байна. Эдгээр асуудлуудыг эрх зүйн хэм хэмжээгээр зохицуулаагүйн дээр алба хаагчдын үүрэг, хариуцлагаа хэрхэн ухамсарласан байдал, хоорондын харилцаа, мэдлэг ур чадвараас ихээхэн хамааралтай байгаа нь практикаас харагдаж байдаг.

Хэргийн газрын үзлэгт оролцогчдын эрх, үүрэг, тодорхой бус байдлаас дараах зөрчил судалгаа хийх явцад гарч байна.

Жишээ нь: Зам тээврийн хэргийн газрын үзлэгт схем зураг хэн үйлдэх, хэмжилтийг хэн хийх зэрэг үл ойлголцол байдаг боловч эдгээр асуудлыг оролцогчид харилцан тохиролцох, тогтсон заншилаар ажил үүргийг гүйцэтгэж байна.

Хэдий хуулинд үзлэгийг мөрдөгч үзлэг хийнэ гэдэг боловч бодит байдал дээр мөрдөгч хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдлыг бичиж тэмдэглэдэг, шинжээч, мэргэжилтэн мөр илрүүлж бэхжүүлдэг, гэрэл зураг авдаг ажил хийж байгаа нь хэргийн газрын үзлэг хийж буй бүрэлдэхүүнд ажиглагдаж байна. Үнэн чанартаа хуулиа баримталбал мөрдөгч нар үзлэгийг хийнэ. Шаардлагатай бол мэргэжилтэн оролцуулж болно гэж заасан байдаг. Энэ нь хэрэг бүртгэгч, мөрдөгч үзлэг хийж тэмдэглэлээ бичиж, гэрэл зураг авч, мөр илрүүлж бэхжүүлэх, цуглуулах чадвартай байх ёстой санааг илтгэнэ. Гэвч өнөө үед гэрэл зураг авахад тусгай мэдлэг шаардлагагүй болжээ. Учир нь бидний хэрэглээ болох гар утас бүр мэргэжлийн гэрэл зургаас дутахааргүй зураг авдаг, дэлгэмэл зураг авах, макро зураг авах зэрэг нэмэлт функцүүдтэй болж хөгжиж байна. Мөрдөгчид хуулиар олгосон үзлэг хийх эрхээ бүрэн ашиглаж чаддаг байхын тулд бэхжүүлэх гэрэл зураг авах, мөртэй ажиллах чадвараа нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Хуулинд шаардлагатай үед мэргэжилтэн оруулахаар заaж “бусад оролцогчид" гэсэн агуулгаар тусгасан боловч практикт гэмт хэргийн газрын бүх үзлэгт мэргэжилтэнг оролцуулж байна. Бүх үзлэгт

оролцож байгаа албан тушаалтанг “бусад оролцогч буюу туслах чанартай гэж үзэх нь буруу гэж үзэж байна. Мөн мэргэжилтны эрх, үүргийг нарийвчлан хуульчилж мөрдөгч, мэргэжилтэн нарын хийх ёстой ажлыг салган зохицуулах хэрэгтэй.

ХЭРГИЙН ГАЗАРТ ҮЗЛЭГ ХИЙХ БҮРЭЛДЭХҮҮНИЙ БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Улаанбаатар хот болон хөдөө орон нутгийн цагдаагийн жижүүрийн шуурхай бүрэлдэхүүн нь мөрдөгч, эрүүгийн мөрдөгч, нохойн төлөөлөгч, шинжээч гэсэн ерөнхий бүрэлдэхүүнтэйгээр үзлэгийг хийж байна.

Хэргийн газарт үзлэг хийх нь тодорхой баг, бүрэлдэхүүн бүхий эрх бүхий албан тушаалтнуудын зорилгодоо хүрэх үйл ажиллагаа юм.

Аливаа зорилгодоо хүрэх үйл ажиллагаа нь төлөвлөлт, удирдлага, зохион байгуулалт, хяналт үнэлгээ гэсэн үе шаттай арга хэмжээг хэрэгжүүлж гэмээ нь зорилгодоо хүрэх ба үүнийг менежментийн ухаанаар судалдаг. Үүнээс үзвэл хэргийн газрын үзлэгийн менежмент гэсэн ойлголт урган гарч ирж байна.

Хэргийн газрын үзлэгийн тухай дээр тодорхой хэмжээнд дурдсан учир энэхүү хэсэгт менежмент, тэр дундаа хэргийн газрын үзлэгийн менежментийн тухай авч үзье.

Менежмент гэдэг үг нь эрт үед “to manage” буюу анх Англи хэлнээ “морь унах”, “морь унаж сурах” гэсэн утгатай байжээ.[12] Харин өнөө үед энэ суурин соёл иргэншлийн хөгжил, үйлдвэржилт, худалдаа, арилжаа бий болсноор менежмент гэдэг үг нь “захирах, удирдах, тушаах, гүйцэтгэх, чиглүүлэх, эхлүүлэх, хянах, шалгах, хөтлөх, жолоодох, арга эвийг олох, нөлөөлөх, гэх мэт 30 гаруй утга санааг илэрхийлдэг. Харин эрт цагийн Монгол сэтгэлгээнд менежмент гэсэн ойлголт засах ухаан хэмээх ойлголтоор гарч ирдэг байна.”[13]

Нийгмийн амьдралын аль ч хүрээнд хамтын хөдөлмөр, баг, бүрэлдэхүүний түвшинд хүмүүсийн үйл ажиллагааг нэгтгэн чиглүүлэх, зохион байгуулах үүрэг буюу менежмент зайлшгүй хэрэгтэй. “Тийм учраас менежмент нийгэм дэх хүмүүсийн тодорхой хамтлаг, бүлэг, нэгж, бүтцийн тодорхой хэсгүүд дээр хамгийн бүрэн төгс, цогц байдлаар илэрч хэрэгждэг” гэж үздэг.

Үүнээс үзэхэд хэргийн газрын үзлэгийн зорилгыг хангахын тулд төлөвлөх, хийж гүйцэтгэх, удирдан зохион байгуулах, бичиг баримт бүрдүүлэх, хөтлөх, үйл ажиллагаанд хяналт шинжилгээ хийж үнэлэлт дүгнэлт өгөх ойлголт зүй ёсоор урган гарч байна.

Менежментийн шинжлэх ухаан нь дараах үндсэн ойлголт, судлагдахуунтай. Үүнд:

1. Зорилго
2. Төлөвлөлт
3. Зохион байгуулалт
4. Удирдлага, манлайлал
5. Хяналт

Эдгээр ойлголтууд нь дан ганц том бүтэц, зохион байгуулалт бүхий байгууллага гэхгүйгээр тодорхой зорилго бүхий бүлэг хүмүүсийн тэр бүү хэл хувь хүн ч өөрийн менежменттэй байж болно. Иймд дээрх ойлголтуудыг хэргийн гэзрын үзлэгийн бүрэлдэхүүний байр сууринаас авч үзье.

12. Д. Цэрэндорж. Дэлхийн менежмент, хамаарахуйн Монгол ухаан. УБ хот. 2013 он.17 дах тал
13. https://mn.Wikipedia.org/wiki/Менежмент

Зорилго, зорилт:

Менежментийн шинжлэх ухааны үүднээс байгууллага, хамт олны хүрч болох, хүрэхээр тэмүүлж буй үр дүнг зорилго гэдэг. Тэгэхээр хэргийн газарт үзлэг хийх баг бүрэлдэхүүний эцсийн зорилго бол тодорхой. Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдлыг тогтоох, гэмт хэргийг нотлон тогтооход шаардлагатай мөр илрүүлж бэхжүүлэх, гэмт хэргийг илрүүлэх явдал юм. Дээр үзлэг, тэр дундаа хэргийн газрын үзлэгийн ойлголт, зорилгыг тодорхой дурдсан тул энд нуршихаа больё. Иймд хамгийн ойрын, тодорхой зорилгыг тавьж үзлэгээ хийнэ гэсэн үг.

Төлөвлөлт:

Төлөвлөлт гэдэг нь зорилгодоо хүрэх үе шатаа урьдчилан үндэслэлтэй боловсруулах, тодорхойлох үйл явц. Өөрөөр хэлбэл байгууллага өмнөө тавьсан зорилгодоо хүрэхийн тулд нийт арга замыг олон хувилбараар боловсруулж, түүнээс аль оновчтойг сонгох ажиллагаа юм.[14] Иймд хэргийн газрын үзлэгийн баг бүрэлдэхүүн өмнө дурдсан зорилгоо биелүүлэхийн тулд нөхцөл байдалд тохирсон хийж гүйцэтгэх ажлаа боловсруулж төлөвлөх ажиллагаа гэж ойлгож болох юм. Үүнд үндэслэн хэргийн газрын үзлэгийн төлөвлөгөө гэсэн ойлголт зайлшгүй байх шаардлагатай.

Төлөвлөх гэдэг нь үзлэгийг хийх нэгэн төрлийн тактик бөгөөд хэрэгт хамгийн ач холбогдолтой эд зүйл, ул мөр, нотлох болон эд мөрийн баримтыг илрүүлж, бэхжүүлж, хураан авч болох газар, цаг хугацаа, эд зүйлсийн дэс дарааллыг ач холбогдлоор жагсаана гэсэн үг.[15] Энэ үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шинжээч, мэргэжилтэн голлох үүргийг гүйцэтгэнэ.

Хэргийн газрын үзлэгийн үндсэн элементүүдийг /хийж гүйцэтгэвэл зохих ажилбар/ тодорхойлж цаг хугацаа, ач холбогдлоор эрэмблэн хариуцаж хийж гүйцэтгэх субьектүүд, нөөц бололцоог тооцох, тодорхойлох явдал юм.

Өнөөгийн байдалд төлөвлөлт гэдэг зүйл нь криминалистиийн шинжлэх ухаанаар тайлбарлагдаж байдаг бөгөөд тактикийн арга зүйгээр боловсруулагдаж байна. Криминалистикийн тактик нь арга зүйн зөвлөмж байдаг учир албан ёсны шинжийг агуулдаггүй дутагдалтай.

Зохион байгуулалт:

Төлөвлөсөн үйл ажиллагааг ямар боловсон хүчин, хүмүүсээр, ямар бүтэцтэйгээр хэрэгжүүлэх үйл явц юм.[16] Зохион байгуулах хэсэгт хэрэг үйлдэгдсэн газарт хэргийн төрлөөс /хүн амь, хулгай, дээрэм, хүчин, цахим гэмт хэргийн гэх мэт./ хамааран ямар техник, тоног төхөөрөмжөөр, ямар төрлийн хэдэн мэргэжилтэн /баг, бүрэлдэхүүн, компьютерийн шинжээч, мэргэжилтэн, гал зэвсгийн шинжээч мэргэжилтэн, химийн шижээч, мэргэжилтэн гэх мэт/, ямар бүтэц /эрүүгийн цагдаа, мөрдөн байцаах, шүүх шинжилгээний, замын цагдаа гэх мэт/ зохион байгуулалтаар хийж гүйцэтгэх вэ? гэдгийг зохин байгуулна.

Хэргийн газрын үзлэгийн цагдаа, шүүхийн шинжилгээний байгууллага хамтран зохион байгуулж байна. Одоогийн байдлаар хэргийн газрын үзлэгийн баг бүрэлдэхүүнд хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, эрүүгийн төлөөлөгч, нохойн төлөөлөгч, шинжээч /шүүх эмнэлэг, криминалистик, хими, физик, биологи, компьютер гэх мэт/, криминалистикийн мэргэжилтэн, шаардлагатай тохиолдолд прокурор гэсэн бүрэлдэхүүнтэй хэргийн газрын үзлэгийг хийдэг.

Хэргийн өнгө /төрөл/, хохирол, цар хүрээнээс хамааран нэмэгдэл техник хэрэгсэл, хүн, хүч, хөрөнгө санхүү шаардагдах тохиолдол бий.

14. С. Авирмэд. Менежмент. УБ хот. 2008 он. 4 дэх тал
15. Э. Болор-Эрдэнэ. Хэргийн газрын үзлэгийн үндэс /аргачилсан зөвлөмж/. УБ хот. 2013 он. 21 дэх тал
16. С. Авирмэд. Менежмент. УБ хот. 2008 он. 5 дах тал

Хяналт:

Төлөвлөсөн ажил бодит байдалд яаж хэрэгжиж байгааг олж тогтоон, шаардлагатай бол засвар өөрчлөлт хийх үйл явц.[17] Хяналтын хэсэгт төлөвлөсөн ажлаа бүрэн гүйцэт хийсэн эсэх, дэвшүүсэн таамаглалаа шалгах, мухарлах, хэргийн газрын үзлэгийн үйл явц, үр дүнг бүрэн дүүрэн хийж гүйцэтгэсэн эсэхэд хяналт тавьж дутуу хийгдсэн ажлыг гүйцээж хийх зэрэг үзлэгийн төгсгөлд болон үзлэгийн үр дүнг үнэлэх ажиллагаа хамаарна. Үзлэг хангалтгүй, дутуу хийгдсэн гэж үзэж үнэлэлт, дүгнэлт өгвөл дахин /практикт нөхөн үзлэг гэж хэлдэг/ хийгдэх үндэслэл болно.

Хяналт нь зорилгод хүрэхэд холбоотой төдийгүй, алдаатай үйл ажиллагааг илрүүлэн арилгах хэрэгсэл болж байдаг. Иймд хэргийн газрын үзлэг хэр чанартай хийгдсэнийг хяналтын үйл явц, үр дүнгээс хамаарна.

Ингэж хэргийн газрын үзлэгийг менежментийн шинжлэх ухааны үндсэн ойлголтууд дээр үндэслэн хийвэл илүү үр дүнд хүрэх боломжтой юм.

Хэргийн газрын үзлэгт шүүхийн шинжилгээний багаар ажиллах ойлголт, ач холбогдол, тулгамдаж буй асуудал.

Баг гэдэг нь “Тодорхой ажил үүргийг хамтран биелүүлэхээр нэг зорилгоор нэгдсэн бүлэг хүн”[18] Бид “нэг хүний толгойноос хоёр хүний толгой илүү” гэж ярьцгаадаг. Хүн үүсэн бие болсноос хойш бүлгээр хамтран амьдарч ажил хөдөлмөр эрхэлсээр ирсэн. Баг, бүлгийн агуулга нь ямарваа нэгэн хүчин зүйлийн үндсэн дээр өмнөө тавьсан зорилгод хүрэхийн тулд ажил үүргээ хуваарилж хамтран ажлыг чанартай, богино хугацаанд хийж гүйцэтгэх явдал юм.

Нийтлэг байдлаар багийг ямар нэгэн ажил буюу үйл ажиллагааг гүйцэтгүүлэхээр ажиллаж буй хэсэг бүлэг хүмүүс гэсэн утгаар тодорхойлдог. “Баг” хэмээх үгийн гүнзгийрүүлсэн тодорхойлолт нь тодорхой үр дүнд хүрэхийн тулд ажлын үйлдвэр ба хариуцлагаараа өөр хоорондоо хуваагдсан бодгалиудын бүлэг мөн.[19]

Баг нь хэдийгээр хүмүүсийн бүлэг боловч энэхүү хоёр ойлголт нь ялгаатай. Баг бол нэг эрхэм зорилготой хамтын хариуцлага хүлээдэг бүлэг юм. Харин бүлэг бол ямар нэгэн нийтлэг шинжээр ямар нэгэн харьяалалд хуваагдах хүмүүс юм. жишээ нь эрэгтэй, эмэгтэй хүнийг хүйсийн шинжээр нь, насны байдлаар гэх мэт.

Хэргийн газрын үзлэг нь багийн үйл ажиллагаа.[20] Иймд тэрхүү баг бүрэлдэхүүн хамтран ажил үүргийг гүйцэтгэх явдал юм.

АНУ-ын холбооны мөрдөх товчоо, Солонгос, Япон зэрэг цагдаа, шүүхийн шинжилгээний байгууллагад хэргийн газрын үзлэг хийдэг баг ажилладаг. Баг нь дараах гишүүдтэй ба дараах эрх үүрэгтэй байдаг.

- Багийн ахлагч /team leader/
- Гэрэл зурагчин /photographer/
- Гар, схем зураг гаргагч /sketch, prepare/
- Мөр илрүүлэх ажилтнууд /evidence recovery personnel/

17. С. Авирмэд. Менежмент. УБ хот. 2008 он. 6 дах тал
18. https://Mongoltoli.mn
19. БХИС-ийн Удирдлага Технологийн дээд сургуулийн Төрийн захиргаа удирдлагын тэнхим. Бизнесийн хөгжилд төрийн байгууллагаас үзүүлэх дэмжлэг сургалт. Менежмент. УБ хот. 2007 он.
20. Б. Лхагвасүрэн. Мөр. УБ хот. 2011 он. 59 дэх тал

- Мөр бэхжүүлэх, битүүмжлэх ажилтан /evidence recorder/custodian/
- Мэргэжилтнүүд /specialist/

Манай улсын хувьд 5 хүний хийх ажлыг мөрдөгч, шинжээч гэсэн хоёр хүн хийж гүйцэтгэж байгаа нь хэргийн газрын үзлэгт тодорхой хэмжээнд нөлөөлж байгаа нь дамжиггүй.

Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн захирлын а/474 дугаар тушаалаар батлагдсан "Онц хүнд гэмт хэргийн газрын үзлэгт багаар ажиллах журам" гарсанаар хэргийн газрын үзлэгт багаар ажиллах эрх зүйн үндэс бүрджээ. Хэргийн өнгөөс хамааран түүнд оролцогч шинжээч нарын тодорхойлогдоно, Манай орны хувьд нэг мэргэжлийн хэд хэдэн шинжээч хамтран хэргийн газрын үзлэгт оролцдог тал бий. Энэ нь ажил үүргийн давхардал гарах сөрөг нөлөөтэй. Иймд ажил үүргийн давхардал гаргалгүй зохион байгуулах нь чухал.

ДҮГНЭЛТ

Хэргийн газрын үзлэг нь хуульд заасан гэмт хэрэг илрүүлэхэд чухал үүрэг бүхий ажиллагаа бөгөөд энэхүү үйл ажиллагааг зөв шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зохион байгуулж гэмээ нь түүний үр дүн, чанарт ахиц гарч гэмт хэрэг илрүүлэлтэд шууд нөлөөлдөг хүчин зүйл юм.

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд ерөнхийлөн зохицуулагдаж уламжлалт хэв маягаар үзлэг хийгдэж байгаа хэдий ч цаашид нэгдсэн ойлголт, шийдэлд хүрч ажил үүрэг гүйцэтгэх явцад гардаг төвөгтэй нарийн ажиллагаануудыг зохицуулсан нарийн зохицуулалт шаардагдаж буй судалгаанаас харагдаж байна.

Хэргийн газрын үзлэг хийх бүрэлдэхүүн нь хот хөдөө ялгаагүй адилхан байгаа бөгөөд нэг бүрэлдэхүүний ачаалал, ар араасаа гарах дуудлагууд нь тодорхой хэмжээнд хэргийн газрын үзлэгийн чанарт нөлөөлөх ба хэргийн газрын үзлэгийг нарийн тогтсон үйл ажиллагааг нарийн мэргэжлийн олон хүн хийснээр цаг хугацаа хэмнэх, ачааллыг тэнцвэржүүлэх, чанарт ахиц гарах ач холбогдолтой.

Хэргийн газрын үзлэгийн мөн чанар нь гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдлыг тогтоох, гэмт хэргийг илрүүлэх, шийдвэрлэхэд ач холбогдолтой ул мөрийг илрүүлж бэхжүүлэх явдал бөгөөд үзлэг хийх нь багийн үйл ажиллагаа байдаг учир түүний үндсийг менежментийн шинжлэх ухааны үүднээс судлаж онолын ойлголт бий болгох хэрэгцээ шаардлага өнөө үед бий болсон нь харагдаж байна.

"Хэргийн газрын үзлэГ-ийн ач холбогдолыг нэмэгдүүлэхийн тулд хэргийн газрын үзлэгийн бүрэлдэхүүн, тэдгээрийн ажлын чиглэл, давхардал, ажиллах зарчим зэргийг тусгасан шинэ эрх зүйн акт боловсруулах шаардлагатай.

САНАЛ

1. "Хэргийн газрын үзлэг хийх" талаарх эрх зүй орчинг боловсронгуй болгох.
2. "Хэргийн газрын үзлэгийн баг"-ын ажиллах журмыг боловсруулах
3. Тадаад орны хэргийн үзлэгийн баГ-ын ажилладаг зохион байгуулалтыг судлан нэвтрүүлэх
4. Хэргийн газрын үзлэгийн тактик, зохион байгуулалтыг сайжруулхах
5. Хэргийн газрын үзлэг явуулж буй албан тушаалтнуудын үүрэг, чиглэлийг тодотгох

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

1. Шүүхийн шинжилгээний тухай хууль
2. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
3. Цагдаа, шүүхийн шинжилгээний байгууллагын хамтран ажиллах журам
4. Хэргийн газрын үзлэгт хамтран ажиллах журам
5. Онц хүнд гэмт хэргийн газрын үзлэгт багаар ажиллах журам
6. С. Авирмэд., Менежмент., Улаанбаатар хот., 2008 он.
7. Б.Бат-Эрдэнэ., Монгол улсын эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй /альбом схем/., Улаанбаатар., 2009 он.
8. Б.Баяр., Г.Ганбаатар., Б.Жаргалсайхан., Б.Лхагвасүрэн., Д.Мөрөн., Т.Очирбат., Т.Оюунчимэг., Ж.Өнгөтхүү., Л.Цогтбаяр., М.Чинбат., Гэмт хэрэг илрүүлэхүй., Улаанбаатар., 2015 он.
9. Э. Болор-Эрдэнэ., Хэргийн газрын үзлэгийн үндэс., Улаанбаатар., 2013 он.
10. Ж. Хурцгэрэл., Криминалистик-2., Улаанбаатар хот., 2004 он.
11. Б. Жаргалсайхан., Учралын газрын үзлэг., Улаанбаатар хот., 2008 он.
12. Б. Лхагвасүрэн., Мөр., Улаанбаатар., 2011 он.
13. Д. Цэрэндорж., Дэлхийн менежмент, хамаарахуйн монгол ухаан., 2013 он.
14. Хэргийн газрын үзлэг хийх мөрдлөгийн цогц ажиллагааг боловсронгуй болгох нь., Т. Очирбат.